

Asuinalueiden kehittäminen ikäntyväälle väestölle

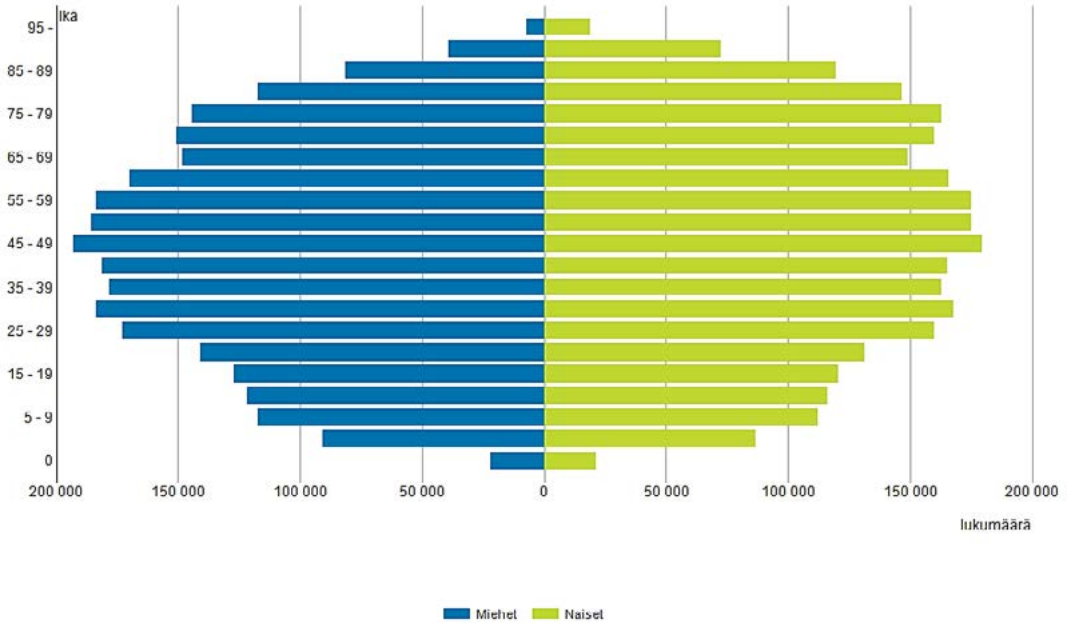
Ira Verma

Suomen kokonaisväkiluvun odotetaan tulevina vuosikymmeninä laskevan ja samalla väestön ikääntyvän. Ihmisten odotetaan yhä enemmän varautuvan omaan vanhuuteensa. Minkälaisia asuinympäristöjä tulee kehittää, jotta edellytykset hyvälle elämälle ja osallisuudelle säilyvät myös väestörakenteen muuttuessa? Tätä käsiteltiin vuonna 2019 julkaistussa Aalto-yliopiston arkkitehtuurin laitoksen väitöskirjassa.

Väestörakenteen muutos

Väestön ikääntyminen on globaali ilmiö, joka on seurausta väestön eliniän odotteen positiivisesta kehityksestä ja toisaalta syntyvyyden laskusta. Varautuminen tähän muutokseen on kiinteä osa sosiaalisesti kestävästä yhteiskunnan kehittämistä. Väestörakenteen muutos tulee vaikuttamaan yhdyskuntasuunnitteluun muun muassa asumisen, liikenteen ja palveluiden osalta. Väestöennusteen mukaan vuoteen 2030 mennessä yli 80-vuotiaiden määrä Suomessa tulee kasvamaan noin 310 000:sta lähes 490 000:een (Tilastokeskus 2019). Tämän väestöosan kasvu on ollut Suomessa merkittävämpää kuin muissa Pohjoismaissa (Szebehealy ja Meagher 2018) ja osuuden kasvu tulee jatkumaan pitkään syntyvyyden laskun takia (Grunfelder ym. 2019) (Kuva 1). Monilla harvaan asutuilla ja väestöltään vähenevillä alueilla väestöllinen huoltosuhde on jo nyt korkea,

Väestöennuste 2019: Väestö 31.12. muuttujina Sukupuoli ja Ikä. KOKO MAA, Väestö 31.12. (ennuste 2019), 2040.

Lähde: Väestöennuste, Tilastokeskus

KUVA 1 Väestöennuste 2040 näyttää, kuinka "ikäpyramidi" on vääristynyt. (Tilastokeskus, 2019)

mikä luo haasteita elinvoimaiselle ja taloudellisesti kestäväälle yhdyskunta- ja palvelurakenteelle. Euroopan mittakaavassa ikääntyneiden lukumäärä on kuitenkin kasvanut viime tarkastelujaksolla (2000 – 2015) erityisesti kaupungeissa ja kaupunkimaisissa taajamissa (UN 2015). Helminen ja muut (2017, s.71) ovat selvityksessään todenneet, että myös suomalaiset ikääntyneet siirtyvät mahdollisuuksiensa mukaan kaupunkien ja taajamien keskustoihin tai alakeskustoihin kävelyetäisyydelle palveluista.

Viimeaikaisessa ikääntyneiden asumispalveluihin keskittyvässä keskustelussa saattaa unohtua, että tällä hetkellä lähes 95 prosenttia suomalaisista yli 75-vuotiaista asuu normaalissa asuntokannassa. Senioriasunnot ja tavalliset palveluasunnot, joissa ei ole hoivapalveluita lasketaan osaksi tätä asuntokantaa. Vanhuspoliittinen tavoite on tukea asumista omassa kodissa mahdollisimman pitkään, mikä edellyttää ikääntyneille soveltuvien asuntojen lisäämistä.

Ympäristöministeriön Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma (vuodesta 2013) tukee tätä tavoitetta. Vuosien 2020–2022 toimenpiteet kohdistuvat muun muassa asuntojen korjaamiseen ja jälkiasennushissien rakentamiseen sekä asukkaiden omaan varautumiseen edistämällä tietoa asumisvaihtoehdoista (YM 2020).

Erillisten asumisratkaisujen tuottaminen tälle kasvavalle ikäryhmälle tai henkilöille, joilla on erityistarpeita, ei tue heidän osallisuuttaan yhteiskuntaan eikä ole taloudellisesti mahdollista. Pelkkä esteetön asunto, kotiin tuotavat palvelut ja hoiva eivät välttämättä edistä asukkaan hyvinvointia. Sosiaali- ja terveystoimi eivät pysty yksin ratkaisemaan väestön ikääntymisen haasteita, vaan se on monen eri toimijan yhteinen tehtävä. Yhdyskuntasuunnittelu on olennainen tekijä, kun ikääntyneiden pärjäämistä ja osallisuutta halutaan edistää. Edellytyksenä on asuinalueiden kokonaisvaltainen kehittäminen.

Bowling ja Gabriel (2007) totesivat omassa tutkimuksessaan, että ihmisiä pelottaa ikääntymisessä eniten itsenäisyyden, sosiaalisten verkostojen ja itsemääräämisoikeuden menettäminen. Shwanen ja muiden (2012) mukaan itseenäiseen elämään kuuluvat päivittäiset askareet kotona, mutta myös asiointi lähikaupassa, ystävien tapaaminen ja liikkuminen julkisilla liikennevälineillä. Ikä tuo usein mukanaan liikkumisen, näön ja kuulon muutoksia. Nämä toimintakyvyn muutokset voivat johtaa eristyneisyyteen ja liikkumattomuuteen, mikäli ympäristö ei tue asukkaan toimintaa. Asuinympäristön esteettömyys ja visuaalinen selkeys lisäävät turvallisuutta ja tukevat arkea omassa tutussa naapurustossa, kun elämänpiiri pienenee ja toimintakyky laskee.

WHO (2007) on määritellyt ikäystävällisen kaupungin ja yhteisön suunnitteluperiaatteet. Nämä suunnitteluperiaatteet sisältävät asumiseen, ympäristöön ja ulkotiloihin, julkisen liikenteeseen, sosiaaliseen osallistumiseen ja osallisuuden tunteeseen liittyviä teemoja. Myös ikääntyneitä itseään koskevan tiedon saavutettavuus ja ikääntyneitä arvostava ilmapiiri ovat osa ikäystävällistä yhteiskuntaa. Lähes kaikki edellä mainituista suunnitteluperiaatteista liittyvät suoraan yhdyskuntasuunnitteluun. Suomessa on tällä hetkellä kaksi kaupunkia, jotka ovat ilmoittautuneet WHO:n ikäystävällisten kaupunkien verkostoon (Tampere ja Turku). Tämä ei poista sitä tosiasiaa, että ikääntyminen koskettaa kaikkia alueita ja monet kaupungit ovatkin ottaneet strategiassaan ikääntyneiden tarpeet huomioon. Ikääntyneillä itsellään on paikallistuntemusta, jota tulisi hyödyntää naapurustojen kehittämishankkeissa. Buffel ja muut (2013) huomauttavat, että vaikka ikääntyneet viettävät paljon aikaa asuinympäristössään, heillä on vain vähän mahdollisuuksia osallistua asuinaluettaan koskevaan päätöksentekoon. Osallistavia lähestymistapoja ja metodeja tarvitaan tiedon keräämiseksi tulevia hankkeita varten (Horelli ja Wallin 2013).

Ikäystävällisen yhdyskuntarakenteen elementtejä

Asuminen

Ihannetapauksessa asunto tukee henkilön yksilöllisiä tarpeita ja on sopiva hänen elämäntilanteeseensa. Abramsson ja Andersson (2012) totesivat tutkimuksessaan, että ikääntyneet muuttivat harvemmin kuin nuoremmat ikäryhmät. Heidän tutkimuksessaan selvisi, että korkea ikä ja fyysisen kunnon heikkeneminen lisäävät kuitenkin halukkuutta muuttaa pientaloista asuinkerrostaloihin. Omakotitaloissa asuvat ikääntyneet kokevat rakennuksen kunnostustyöt ja piha-alueiden hoidon usein raskaina. Fyysisen toimintakyvyn lasku, raskas muuttourakka sekä tiedonpuute vaihtoehtoisista asumisratkaisuista voivat estää hyvin iäkkäitä muuttamasta (Abramsson ja Andersson 2016). Vanhustyön keskusliiton 2013 tekemässä korjausneuvonnan vaikuttavuus selvityksessä todettiin, että osa veteraaneista asui puutteellisesti varustetuissa taloissa (VTKL 2013). Myös vanhoissa kerrostaloissa on monia puutteita, jotka voivat vaikuttaa ikääntyneiden mahdollisuuteen pärjätä omassa kodissaan. Weening ja Staas (2010) huomauttavat, että pienetkin muutostyöt voivat vaikuttaa paljon asukkaiden hyvinvointiin. Toisaalta pelkät asunnon sisällä tehtävät muutostyöt voivat jättää ikääntyneen asuntonsa vangiksi. Finne-Soverin (2012) selvityksestä käy ilmi, että hissittömyys ja sisäänkäynnin portaat olivat suurin este ulos pääsemisessä helsinkiläisillä sosiaalivirastoon yhteyttä ottaneilla ikääntyneillä asiakkailla. Kotilainen ja muut (2016) huomauttavat, että rakennusrekisteristä löytyvät tiedot asuinkerrostalojen hissillisyydestä ovat osittain puutteellisia, eikä tietoa pystyttävä kohdistamaan porrashuonetasolle asti. Ajantasainen tieto olisi kuitenkin tärkeää ikääntyneiden asumisen kehittämisen toimenpiteiden kohdistamisen tueksi.

Ikääntyneet, erityisesti naiset, ovat myös taloudellisesti riskiryhmässä. WHO (2007) huomauttaa tarpeesta tarjota kohtuuhintaista asumista ikääntyneille. Hoekstra ja muut (2018) toteavat tutkimuksessaan, että kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tarve erityisesti väeltään vähenevillä alueilla tulee lähivuosina kasvamaan ikääntyneiden lukumäärän noustessa. Omistusasuminen on Suomessa yleistä ja sen on todettu vähentävän halukkuutta muuttaa. Toisaalta ikään ja toimintakykyyn liittyvät tekijät näyttävät lisäävän siirtymistä vuokra-asumiseen (Abramsson ja Andersson 2016; Painter ja Lee 2009). Ikääntyneiden vapaaehtoisten asunnonvaihtojen taustalla on tunnistettu tarpeita, jotka liittyivät erityisesti asumisen laatutekijöihin (Oswald ja Rowles 2006). Tällaisia olivat muun muassa näkyvät asunnosta tai oma parveke ja toisaalta esimerkiksi lastenlasten läheisyys.

Sosiaalinen osallistuminen ja osallisuus

Anton ja Laurence (2014) huomauttavat, että ikääntyneillä on taipumus jäädä asumaan tuttuun ympäristöön. He totesivat, että mitä pidempään asukas asuu samassa asuinympäristössä, sitä enemmän paikasta tulee osa hänen identiteettiään. Gardner (2011) havainnoi tutkimuksessaan, että luonnollisilla naapurustoverkostoilla (eng. *natural neighbourhood networks*) oli merkitystä ikääntyneiden kokemalle hyvinvoinnille. Omien sosiaalisten kontaktien vähentyessä naapurustossa asuvien, alueella työssäkäyvien ja vierailevien ihmisten merkitys voi kasvaa. Kuoppa (2016, 161) toteaa, että ympäristökokemus voi olla rikas, vaikka elämänpiiri ikääntyessä pienenee. Rakennettu ympäristö voi edistää pääsyä ”ulos ihmisten pariin ja ympäristökokemusten äärelle”.

Yli kaksi kolmasosaa (68 %) suomalaisista yli 85-vuotiaista on naisia ja heistä yli puolet (60 %) asuu yksin (SVT 2019). Vastaavan ikäisistä miehistä noin 35 % asuu yksin. Yksineläminen on viime vuosina lisääntynyt erityisesti yli 85-vuotiailla naisilla sekä yli 90-vuotiailla miehillä (THL 2017). THL:n selvityksen mukaan joka kolmas kotihoidon asiakas koki joutuvansa olemaan yksin aina tai useimmiten, vaikka ei sitä halunnut (THL 2016). Shoenmakers ja muut (2010) totesivat tutkimuksessaan, että myös joka kolmas omaishoitajista koki masennusta. Erityisesti henkilöt, joiden omainen oli muistisairas, kokivat masennustilaan liittyviä oireita. Tämä voi lisätä sosiaalista eristyneisyyttä ja vähentää liikkumista kodin ulkopuolella, mikä johtaa toimintakykyä laskevaan kierteeseen.

Yksinäisyyden tunne on yksi palveluasumisen piiriin ajautumisen syistä. Lindahlin (2016) selvityksestä kävi ilmi, että yksinäisyyden tunne, fyysisen kunnon lasku ja halu varautua omaan ikääntymiseen motivoi yli 75-vuotiaita ruotsalaisia muuttamaan *Trygghetsboende*-asumismuotoon. Tämä asumismuoto on tarkoitettu itsenäisesti asuville ikääntyneille, jotka kaipaavat sosiaalista kanssakäymistä ja esteetöntä asumista. Nämä asunnot on usein toteutettu tavallisiin vuokrataloihin, peruskorjaamalla ne esteettömiksi ja lisäämällä yhteistiloja. Lindahlin selvityksessä todettiin, että asunnon sijainnilla oli suuri merkitys siihen, kuinka turvallisesti liikkuminen naapurustossa koettiin. Turvallisuuden tunne ei välttämättä ulottunut rakennuksen ulkopuolelle. Jolanki ja muut (2017) toteavat selvityksessään, että sosiaalisten suhteiden ja yhteisen toiminnan tukeminen on tarpeen nostaa keskeiseksi osaksi asuinalueiden kehittämistä. Matalan kynnyksen kohtaamispaikat omassa tutussa asuinympäristössä ovat tärkeässä roolissa yhteisöllisyyden syntymiselle.

Ulkotilat ja liikkuminen

Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että ikääntyneet viettävät enemmän aikaa asunnossaan ja asuinrakennuksensa välittömässä läheisyydessä kuin

nuoremmat ikäluokat (Oswald ym. 2011). Myös Helsingin kaupungin selvityksessä seniori-ikäiset toivoivat enemmän mahdollisuuksia harrastaa oman asuinrakennuksen läheisyydessä (Pöyry Finland ja Helsingin kaupunki 2010). Toimintakyvyltään heikkojen ikääntyneiden liikkuminen voi rajoittua hyvinkin pienelle alueelle. Usein piha-alueilta kuitenkin puuttuu asukkaiden yhteiseen toimintaan suunnattuja oleskelualueita tai viihtyisiä istuinryhmiä. Turvalliset kävelyreitit pihalla, rakennuksen ja korttelin ympäri voivat tarjota eripituisia reittejä ja mahdollistavat ulkoilun myös toimintakyvyn heiketessä.

WHO:n mukaan (2007) viheralueet ja toimiva julkinen liikenne ovat ikääntyneiden hyvinvointia eniten edistävä tekijä kaupunkiympäristössä. Luonnolla on todettu monia terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä vaikutuksia (Van der Berg ym. 2010; Rappe 2005). Luonnossa näkyvien vuodenaikojen ja vuorokauden aikojen vaihtelun seuraaminen tuo myös rytmiä elämään. Puisto- ja liikunta-alueiden läheisyyden on todettu myös lisäävän liikkumista ja ulkoilua (Booth ym. 2000; Giles-Corti ym. 2005). Jalankulkuystävällinen ympäristö tarjoaa katkeamattoman hierarkkisen jalankulkuverkoston, joka yhdistää kävelyreitit saumattomasti palveluihin ja julkisen liikenteen pysäkeille (Southworth 2005).

Roosenbloom (2001) totesi tutkimuksessaan, että yli 80-vuotiaiden ikäryhmässä jalankulku oli toiseksi suosituin liikkumismuoto autoilun jälkeen. Tässä ikäryhmässä asukkaat kävelivät alle puolen kilometrin etäisyyksistä jopa yli 80 %. Kävely on myös hyvin ikääntyneiden ensisijainen tapa ylläpitää fyysistä kuntoa. Kaupassa asiointi tai kävelyhetki puistossa ovat ikääntyneille mahdollisuus myös sosiaaliseen osallistumiseen. Booth ja muut (2000) ovat todenneet, että fyysisesti aktiiviset ikääntyneet raportoivat vähemmän liikkumisesta ympäristössään kuin vähemmän liikkuvat. Hän huomioi, että kävelyreittien, kuntosalien ja esimerkiksi uimahallien läheisyys lisäsi niiden käyttöä ikääntyneiden keskuudessa. Julkinen liikenne puolestaan mahdollistaa sosiaalisen kanssakäymisen, kulttuuri- ja liikuntapaikkojen sekä terveyspalveluiden saatavuuden. Buffel ja muut (2015) toteavat, että julkisen liikenneyhteyden menettäminen tai palveluiden väheneminen naapurustossa on riskitekijä ikääntyneiden eristyisyydelle.

Laadullinen tutkimusmenetelmä

Materiaalina tässä artikkelissa on Aalto-yliopistossa syksyllä 2019 valmistunut asuntopuunnittelun ja yhdyskuntasuunnittelun alaan painottuva väitöskirja (Verma 2019). Väitöskirja sisältää kolme Helsingin alueella tehtyä laadullista tutkimusta, joissa haettiin ikäihmisten kokemuksia omasta asuinympäristöstä toimintakyvyn laskiessa. Tutkimukset tehtiin yhteistyössä Helsingin kaupungin sosiaalitoimen kanssa ja niihin osallistui monialainen ryhmä Aalto-yliopiston

tutkijoita ja maisterin lopputyön tekijöitä. Yli 65-vuotiaat asukkaat osallistuivat tutkimushankkeisiin toteutettujen internet-pohjaisten ja paperisten kyselyiden, teemahaastatteluiden, työpajojen sekä havainnoinnin kautta.

Kuoppa (2016, 171) tuo esiin kävelyhaastattelut ja -kierrokset osallistavan suunnittelun menetelmänä. Näitä menetelmiä hyödynnettiin myös tässä tutkimuksessa. Tavoitteena oli saada käsitys asumiseen myönteisesti vaikuttavista rakennetun ympäristön tekijöistä naapurustossa toimintakyvyn laskiessa. Iän tuomat vaikutukset fyysiseen, sosiaaliseen ja kognitiiviseen toimintakykyyn ovat yksilöllisiä. Erityisesti hyvin hauraiden tai muistisairaiden asukkaiden ympäristön tarkastelussa on oleellista käyttää useita tutkimusmenetelmiä, koska esimerkiksi haastattelut ja kyselyt eivät tuo esiin kaikkia hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä (McKee, Houston ja Barnes 2002). Tässä tutkimuksessa käytettiin kyselyitä, työpajoja ja havainnoivia kävelyitä. Eri menetelmillä saatu aineisto auttaa syventämään tietoa ikäihmisten asuinympäristöistä ja triangulaation avulla voidaan lisätä tulosten luotettavuutta (Gibbson 2017). Kyselyiden tuloksia verrattiin työpajojen äänitettyyn ja osittain litteroituun aineistoon. Kävelyiden aikana tehdyt havainnoinnit täydensivät tätä materiaalia. Triangulaation avulla aineistoa analysoitiin kirjallisuuskatsauksen pohjalta nousseiden teemojen mukaan. Toisaalta eri menetelmät mahdollistivat uusien teemojen tunnistamisen ja syventämisen.

Tässä artikkelissa keskityn erityisesti Lauttasaaren alueella tehtyyn käytätutkimukseen. Alueella asui tutkimushetkellä (v. 2015) noin 22 000 asukasta, joista lähes 19 % oli yli 65-vuotiaita (HRI 2019a). Yli 85-vuotiaita heistä oli yli 600, ja heistä 400 asui yksin. Yksinasuvista yli 85-vuotiaista 14 % oli miehiä ja 86 % naisia (HRI 2019b). Tutkimukseen haettiin vapaaehtoisia yli 65-vuotiaita Lauttasaarella asuvia asukkaita. Heitä saatiin mukaan paikallislehdessä, kirjastossa ja kaupassa olleilla ilmoituksilla sekä vierailemalla ikääntyneille suunnatussa harrastetoiminnassa. Kyselyihin saatiin 64 vastausta ja hankkeen aikana järjestettyihin työpajoihin osallistui yhteensä 44 henkilöä. Alueen asukkaat (N=18) osallistuivat kolmelle eri kävelykierrokselle, jotka tehtiin Lauttasaaren alueella. Kävelyt tapahtuivat alkukesällä ja niissä havainnointiin ikääntyneiden valitsemia kävelyreittejä ja niiden laadullisia ominaisuuksia. Tutkimuksen pohjamateriaalina käytettiin avointa materiaalia paikkatietojärjestelmistä liittyen kaupunginosan väestörakenteeseen, asuntokantaan sekä julkisen liikenteen verkostoon (HRI). Muuta materiaalia, kuten osoitetietoihin perustuva lista asuinrakennusten hissillisyydestä tai hissittömyydestä saatiin Helsingin kaupungin tietopankista. Tämän laadulliseen tutkimukseen otos oli pieni ja tulokset aikaan ja paikkaan sidottuja. Tutkimuksessa esiin nousseet aiheet ja havainnot voivat kuitenkin hyödyttää tulevia kehityshankkeita myös laajemmin.

Tavoitteena kaikille soveltuva suunnittelu

Universal Design (UD), Inclusive Design ja Design for All –termejä käytetään, kun suunnittelun lähtökohdaksi otetaan ratkaisu, joka soveltuu mahdollisimman laajalle käyttäjäryhmälle (Persson ym. 2015). UD-suunnitteluperiaatteilla tavoitellaan ratkaisua, joka huomioi käyttäjien (tässä asukkaiden) erilaiset tarpeet suunnittelun alusta asti. Pyrkimyksenä on edistää ihmisten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa kokonaisvaltaisesti. Asuntosuunnittelussa tämä tarkoittaa muun muassa eri asukasryhmiä erottavien tai leimaavien suunnitteluratkaisujen välttämistä. Kaikkien asukasryhmien osalta pyritään normaaliin elämään ja pois laitospalveluista palvelurakenteesta. Tavoite on samansuuntainen Maankäyttö ja rakennuslain kanssa, joka edistää ”*turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan ja eri väestöryhmien, kuten lasten, vanhusten ja vammaisten, tarpeet tyydyttävän elin- ja toimintaympäristön luomista*” (MRL 1999, § 5). Väestörakenteen muutoksen lisäksi Suomi on ratifioinut YK:n yleissopimuksen vammaisten oikeuksista, joka takaa kaikille yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön (VN 2016, artikla 9) ja mahdollisuuden valita muun muassa ”*missä ja kenen kanssa haluaa asua, ilman velvoitusta käyttää tiettyjä asuinjärjestelyitä*” (VN 2016, artikla 19). Hyvä suunnittelu tukee henkilön omia voimavaroja eikä tuota turhia esteitä arjen toiminnalle. Kaikille soveltuvan suunnittelun lopputuloksena on ratkaisu, joka on sellaisenaan sopiva tai on helposti räätälöitävissä myös henkilöille, joilla on erityistarpeita.

UD-periaatteiden tavoitteena on ylittää rakennuksen esteettömyysasetuksen yksittäiset vähimmäisvaatimukset ja soveltamisalat (VN 2017). Olemassa olevat ohjeet esimerkiksi rakennuksen esteettömyydestä koskevat yksittäisiä rakennuksia. Tahattomia esteitä voidaan kuitenkin rakentaa toteutuksen aikana. Haastavia kohtia ovat erityisesti tontin liittyminen katuun ja rakennuksen sijoittelu tontille. Tämän välttämiseksi on laadittu ohjeistus ja tyyppipirroksia kaupunkiympäristön esteettömyyden edistämiseksi (SuRaKu 2005; 2008; 2014). Rakennuksen sijoittuminen tontille ja koordinoinnin puute eri toteutusvaiheiden välillä voivat ohjeistuksesta huolimatta johtaa ei-toivottuun lopputulokseen ja turhiin tasoeroihin (Kuva 2). Asuinalueiden kokonaisvaltainen tarkastelu tonttirajojen yli, esteettömän asumisen, saavutettavien palveluiden ja jalan- kulkuystävällisten asiointireittien osalta on tarpeellista.

Asukkaiden kokemuksia omasta asuinympäristöstään

Lauttasaari koetaan viihtyisäksi merelliseksi asuinalueeksi, josta on hyvät yhteydet keskustaan. Tutkimukseen osallistuneet lauttasaarelaiset olivat asuneet pitkään alueella ja nykyisessä asunnossaan. Kyselyyn vastanneet yli 65-vuotiaat asukkaat (N=64) olivat asuneet keskimäärin 27 vuotta Lauttasaaren alueella

KUVA 2 Lapsiperheille suunnatun asuinalueen toteutus ei tue esim. lastenrattaiden kanssa kulkemista.

ja 16 vuotta nykyisessä asunnossaan. Yli 85-vuotiaiden vastauksissa (N=10) luvut olivat korkeammat: he olivat asuneet 36 vuotta alueella ja 33 vuotta nykyisessä asunnossa. Kyselyyn vastanneista yli 85-vuotiaista naisista (N=8) kaikki asuivat yksin.

Useat hankkeen työpajoihin osallistuneista ikääntyneistä kertoivat asuvansa 1940- ja 1950-luvulla rakennetuissa asuinkerrostaloissa, ja olivat aktiivisesti olleet ajamassa jälkiasennushissin rakentamista omaan taloyhtiönsä. Monissa tämän aikakauden taloissa on myös tasoeroja sisäänkäynnin yhteydessä (Kuva 3). Ne henkilöt, jotka asuivat Lauttasaaren eteläosan, Vattuniemen, uusissa esteettömissä kerrostaloissa, kertoivat muuttaneensa alueelle muista kaupunginosista tai kaupungeista. Joku vanhoista lauttasaarelaisista ilmaisi, että hän koki Vattuniemen alueen erillisenä asuinalueena. Saattaa olla, että uudet esteettömät asunnot eivät olleet alueen vanhoissa kerrostaloissa asuvien ikääntyneiden saavutettavissa korkean hinnan takia. Tätä ei kuitenkaan tutkimuksessa käsitelty ja se vaatisi jatkoselvitystä. Tutkimuksessa tuli kuitenkin selkeästi ilmi, että yhden kaupunginosan sisälläkin edellytykset asua kotona ikääntyessä vaihtelevat. Asuntokannan ikä, asunnon sijainti julkiseen liikenteeseen ja palveluihin nähden sekä alueen topografia vaikuttivat itsenäiseen asumiseen.

Kyselyt ja työpajat toivat ilmi, että ikääntyneet käyttivät pihatiloja lähes päivittäin. He kuitenkin huomauttivat, että pihalla ei ollut kovin paljon tekemistä. Keskusteluissa tuli esiin, etteivät he halunneet asua pelkästään saman

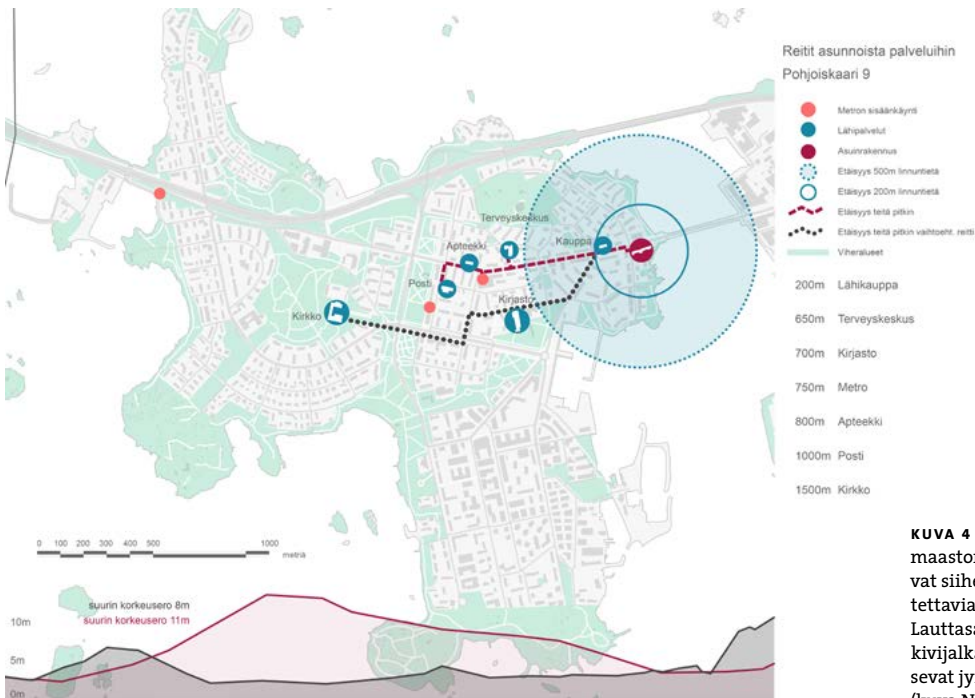
KUVA 3 Vanhoissa kerrostaloissa on usein esteettömyyteen liittyviä haasteita ja niistä puuttuvat hissit.

ikäisten kanssa, vaan toivoivat enemmän mahdollisuuksia ylisukupolviin kohtaamisiin. He totesivat kuitenkin eläkkeellä olevien ja työssäkäyvien asukkaiden erilaisen päivärytmin olevan osasyyn yhteisen tekemisen puutteeseen. Kaupunkiviljely, pihapelit kuten petankki ja viihtyisät oleskelupaikat pihalla voivat edesauttaa luonnollisia kohtaamisia asukkaiden kanssa. Hankkeen aikana Jakomäen Vuorensyrjän palvelutalossa tehdyssä vastaavassa asukastyöpajassa asukkaat kertoivat, että näkymät pihalle ja muiden asukkaiden toiminta pihalla houkuttelivat heidät ulos asunnoistaan. Toisaalta asukkaat, joilla ei ollut näköyhteyttä pihalle, kokivat jäävänsä paitsi näistä itsestään syntyvistä sosiaalisista tapahtumista.

Helsinki kaikille -projekti toteutti vuosina 2005 ja 2006 Lauttasaaren alueella esteettömyyskävelyn ja on laatinut niiden perusteella esteettömyyssuunnitelman (Sito Oy 2006). Sen avulla kartoitettiin esteettömyyden kannalta tärkeimmät reitit ja määriteltiin niille kehittämis- ja ylläpitotoimenpiteet alueella. Tässä projektissa käsiteltiin laajemmin asuinalueen asukasystävällisyyttä ikääntyneen näkökulmasta. Hankkeen kyselyiden ja työpajojen tulokset osoittavat,

että ikääntyneiden lähiympäristössä tärkeitä palveluita olivat erityisesti lähikauppa, julkisen liikenteen pysäkki sekä terveyspalvelut. Yli 80-vuotiaiden kyselyyn vastanneiden vastauksissa myös apteekin läheisyyden tärkeys nousi esiin. Työpajoissa käydyt keskustelut toivat ilmi, että ikääntyneet arvostivat henkilökohtaista palvelua ja kokivat esimerkiksi pankkien sähköisten palveluiden ja rajattujen asiointiaikojen saattavan heidät eriarvoiseen asemaan muihin asukkaisiin nähden. Kyselyn vastausten perusteella lähikaupassa käytiin yksin hyvin korkealla iällä. Työpajoissa ilmeni, että raskaiden ostoskassien kantaminen takaisin kotiin edellytti julkisen liikenteen pysäkkiä kodin lähellä. Asukkaat kertoivatkin valitsevansa ne päivittäistavarakaupat, jotka olivat parhaiten saavutettavissa jalan tai julkisen liikenteen avulla. Saavutettavuuteen vaikuttivat kaupan sijainti, maaston muoto ja turvalliseksi koettu reitti mutta myös sisäänkäynnin esteettömyys. Lähimpänä asuntoa sijaitseva kauppa ei välttämättä ollut se saavutettavin kun kaikki edellä mainitut seikat otettiin huomioon (Kuva 4).

Mikäli mahdollista, ikääntyneet kertoivat valitsevansa asiointireitit puistojen ja viheralueiden läpi, missä ei ollut autoliikennettä. He tunsivat tuulensuojaiset ja meluttomat reitit, joilla oli miellyttävä kävellä. Kulkeminen kapeilla jalkakäytävillä, joilla oli voimakas sivukaltevuus, vaikeutti tasapainon säilyttämistä. Jalkakäytävän jakaminen pyöräilijöiden kanssa lisäsi ikääntyneiden

KUVA 4 Etäisyys ja maastonmuoto vaikuttavat siihen, kuinka saavutettavia lähipalvelut ovat. Lauttasaarella monet kivijalkakaupat sijaitsevat jyrkässä mäessä. (kuva Nenonen, L.)

turvattomuuden tunnetta. Jalankulkureittien verkosto ja oikopolut puistojen läpi tarjosivat turvallisia ja viihtyisiä reittejä, jotka lyhensivät asiointimatkoja lähipalveluihin. Istumapaikkojen puute kävelyreiteillä oli kuitenkin este pidemmille kävelyretkille.

Lauttasaaren alueella yli 65-vuotiaista vastaajista 90 prosenttia kertoi käyttävänsä julkista liikennettä. Tarkasteltaessa yli 80-vuotiaita vastaajia osuus laski 50 prosenttiin. Epävarmuus aikatauluista ja liikenneyhteyksistä sekä kaatumisen pelko estivät hyvin ikääntyneitä käyttämästä julkisia kulkuvälineitä. Uuden metron tuleminen ja liityntäliikenne muutti asiointireittejä alueella. Myös julkisen liikenteen verkosto alueen sisällä muuttui ja vaihtaminen kulkuvälineestä toiseen koettiin hankalaksi. Esimerkiksi palvelutalossa asuville ikääntyneille yhteys päivittäistavarakauppaan, merenrantaan ja harrastuksiin piteni ja hankaloitui. Alueen maamerkki, kirkko, toimii ikääntyneille suunnatun harrastustoiminnan paikkana, mutta on saavuttamattomissa monella tapaa (Kuva 5). Se sijaitsee mäen päällä ja osallistuakseen seurakunnan tiloissa tapahtuvaan kerhotoimintaan huonosti liikkuvat ikääntyneet joutuivat turvautumaan taksikyytiin. Eräs kirkkoon kuulumaton työpajan osallistuja puolestaan kertoi, ettei halunnut osallistua kirkon tiloissa järjestettyyn toimintaan. Ikääntyneiden moninaisuuden ja monikulttuurisuuden voidaan olettaa kasvavan ja yhteiseen toimintaan tarkoitettujen tilojen tulisi olla neutraaleja, matalan kynnyksen paikkoja.

Pohdintaa

Väestön ikääntyminen ei ole ainoastaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämiseen liittyvä haaste. Asuminen on itsellisen elämän ja hyvinvoinnin perusta. Yhdyskuntasuunnittelu voi osaltaan vastata niihin haasteisiin, jota väestön ikääntyminen synnyttää. Tavoitteena tulisi olla asuinympäristön kokonaisvaltainen kehittäminen, joka tukee omassa kodissa asumista mahdollisimman pitkään. Hankkeeseen osallistuneet ikääntyneet osoittivat, että heillä oli paljon hiljaista tietoa asuinympäristöstään, joka tulisi hyödyntää tulevaisuudessa kehityshankkeissa. He toivoivat pystyvänsä jatkamaan normaalia elämää tutussa asuinympäristössään. Normaali asuntotuotanto, joka ottaa huomioon ikääntyneiden asukkaiden tarpeet lisää heidän mahdollisuuksiaan asua omassa kodissaan. Asunnon lisäksi myös asumista palvelevat tilat, piha-alue ja liittyminen lähiympäristöön tulee huomioida suunnittelussa. Toteutuksen kompastuskivet löytyvät monesti eri toimijoiden välisen yhteistyön, rakentamisen vaiheistuksen ja tiedonkulun puutteesta. Tontin liittyminen katutilaan tai puutteet rakennuksen, tontin ja katualueen korkeuserojen koordinoinnissa

KUVA 5 Maamerkinä toimiva kirkko on fyysisesti ja kulttuurisesti huonosti saavutettava kohtaamispaikka.

voivat aiheuttaa tahattomia esteitä liikkumiselle. Haasteena on myös se, että rakentamisesta ja käytöstä aiheutuva kulut kuuluvat eri toimijalle.

Kaupunkien ja taajamien jalankulkuvyöhykkeille tarvitaan kohtuuhintaista asuntotuotantoa, joka soveltuu pienituloisille ikääntyville ja yksinasujille. Suunnittelussa tulee ottaa huomioon muuntojoustavuus, sillä rakennuksen elinkaaren aikana asunnossa voi asua hyvin erilaisia ja eri-ikäisiä ihmisiä. Nyt toteutettavien asuntojen ja asuinympäristöjen tulee soveltua eri asukasryhmien käyttöön. Pitkällä tähtäimellä kaikille soveltuva suunnittelu voi olla taloudellisesti kannattavaa, kun asunnot ja palvelut on kohdistettu laajalle kohderyhmälle eikä erityisratkaisuja tarvita. Totutuksen esteettömyys voi myös vähentää avun tarvetta. Ikääntyneen asukkaan kannalta palveluiden sijoittuminen tiiviille alueelle helpottaa palveluiden saavutettavuutta ja käyttöä. Kaupunkisuunnittelussa tämä tarkoittaa sekoittunutta maankäyttöä, jossa asuminen, työpaikat ja erilaiset palvelut sijaitsevat samalla alueella (Verma ym. 2019). Ikäystävällisen yhdyskunnan näkökulmasta saavutettavuutta tuleekin tarkas-

tella asuinympäristön esteettömien ja katkeamattomien arjen asiointireittien kautta. Mitatut etäisyydet lähimpiin palveluihin ja todelliset raportoidut asiointireitit voivat poiketa huomattavasti toisistaan. Kaupunkisuunnittelusta tutut elementit kulkuväylät, maamerkit, alueet ja solmukohdat (Lynch 1960) toimivat ikäystävällisessä asuinympäristössä tärkeinä suunnittelun elementteinä. Ne voivat myös auttaa lievästi muistisairaita omassa kodissa asuvia henkilöitä orientoitumaan ja navigoimaan ympäristössään.

Ikäystävällinen kaupunkikehittäminen on resurssitehokasta, panostaa jalankulkuystävällisyyteen, julkiseen liikenteeseen ja viheralueisiin. Kestävän kehityksen periaatteet ja ikäystävällisten yhdyskuntien luomisen periaatteet tukevat toisiaan. Tässä tutkimuksessa vahvistui Föbker ja Grotzin (2007) tekemä huomio, että ikääntyneet käyttävät julkista liikennettä lyhemmille matkoille useammin kuin nuoremmat. Liikennesuunnittelussa ei tulisikaan panostaa pelkästään runkoliikenteeseen asuinalueiden sisällä kiertävien reittien kustannuksella. Katkeamaton esteetön reitti lähikauppaan, kirjastoon tai viheralueille lisää asukkaiden hyvinvointia. Liikennesuunnittelu sekä kulttuuri- ja liikuntatoimi voivat yhteistyöllä edistää palveluiden saavutettavuutta.

Olemassa olevien palveluiden ja tilojen tehokas käyttö kaikille asukasryhmille on resurssiviisasta. Asuinympäristössä olevat palvelurakennukset kuten koulut, uimahallit ja kirjastot toimivat eri-ikäisten asukkaiden luonnollisina kohtaamispaikkoina. Näiden resurssien potentiaalia voidaan hyödyntää kaiken ikäisten asukkaiden kohtaamiseen. Asuntotonttien luovuttaminen myös ikääntyneille suunnattuun asuntotuotantoon ja palveluasumiseen kaupunkien keskeisillä paikoilla, liikenteen solmukohdissa voi pitkällä aikavälillä hillitä sosiaali- ja terveystoimen kuluja. Ikääntyneelle asukaskunnalle soveltuvan esteettömän asuntokannan puute puolestaan voi johtaa kasvaneeseen avuntarpeeseen ja lisätä merkittävästi julkisia menoja. Pienemmissä kunnissa resurssien puute ajaa jo tilojen monikäyttöisyyteen. Myös suuremmissa kaupungeissa palvelurakennusten avaaminen monille eri käyttäjäryhmille voi luoda uusia kohtaamispaikkoja eri sukupolvien välille. Kehittäminen edellyttää yhteistyötä eri hallintokuntien välillä. Yhteistyö voi edistää ikääntyneiden osallisuutta ja omassa kodissa asumisen edellytyksiä.

KIRJALLISUUS

- Abramsson, M. & Andersson, E.K. (2012). Residential Mobility Patterns of Elderly—Leaving the House for an Apartment. *Housing Studies* 27:5, 582–604. <https://doi.org/10-1080/02673037-2012-697553>
- Abramsson, M. & Andersson, E. (2016). Changing Preferences with Ageing – Housing Choices and Housing Plans of Older People. *Housing, Theory and Society* 33:2, 217–241. <https://doi.org/10-1080/14036096-2015-1104385>
- Anton, C. & Lawrence, C. (2014). Home is where the heart is: The effect of place of residence on place attachment and community participation. *Journal of Environmental Psychology* 40, 451–461. <https://doi.org/10-1016/j.jenvp.2014-10-007>
- ARA. Avustus liikkumisesteen poistamiseen. [viitattu 29.01.2020] < https://www.ara.fi/fi-FI/Lainat_ja_avustukset/Korjausavustukset/Estteettomyysavustus>
- Bowling, A. and Gabriel, Z. (2007). Lay theories of quality of life in older age. *Ageing and Society* 27:6, 827. <https://doi.org/10-1017/S0144686X07006423>
- Booth, M., Owen, N., Bauman, A., Clavisi, O., & Leslie, E. (2000). Social-cognitive and perceived environmental influences associated with physical activity in older Australians. *Preventive Medicine* 31, 15–22. <https://doi.org/10-1006/pmed.2000-0661>
- Buffel, T. (Ed). (2015). *Researching Age-Friendly Communities. Stories from Older People as Co-Investigators*. The University of Manchester Library, Manchester.
- Finne-Soveri, H. (2012). Vanhenemiseen varautuva kaupunki – Esimerkinä Helsinki. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Raportti 31/2012*, Helsinki.
- Gardner, P. (2011). Natural neighborhood networks – Important social networks in the lives of older adults aging in place. *Journal of Aging Studies* 25, 263–271. <https://doi.org/10-1016/j.jaging.2011-03-007>
- Gibson, C. B. (2017). Elaboration, Generalization, Triangulation, and Interpretation: On Enhancing the Value of Mixed Method Research. *Organizational Research Methods* 20:2, 193–223. <https://doi.org/10-1177/1094428116639133>
- Giles-Corti, B., Broomhall, M., Knuiaman, M., Collins, C., Douglas, K., Ng, K., Lange, A. & Donovan, R. (2005). Increasing walking: How important is distance to, attractiveness, and size of public open space? *American Journal of Preventive Medicine* 28:2, 169–176. <https://doi.org/10-1016/j.amepre.2004-10-018>
- Grunfelder, J., Norlén, G. Randall, L. (toim.) & Sánchez Gassen, N. (2019). State of the Nordic Region 2020. *Nordic Council of Ministers 2020, Nord 2020:001*. <https://doi.org/10-6027/NO2020-001>
- Helminen, V., Vesala, S. Rehunen, A., Strandell, A., Reimi, P. & Priha, A. (2017). Ikääntyneiden asuinpaikat nyt ja tulevaisuudessa: Suomen Ympäristökeskuksen raportteja 20/2017. Suomen ympäristökeskus (SYKE).
- Helsingin kaupunki. (2014). Esteettömän rakentamisen ohjeet, SuRaKu-ohjekortit. [viitattu 30.03.2020] <<https://www.hel.fi/helsinki/kaikille/fi/ohjeita-suunnitteluun/esteettoman-rakentamisen-ohjeet/>>
- Hoekstra, M.S., Hochstenbach, C., Bontje, M.A., Musterd, S. (2018). Shrinkage and housing inequality: Policy responses to population decline and class change. *Journal of Urban Affairs* 2018. <https://doi.org/10-1080/07352166-2018-1457407>
- HRI (2019a). Helsingin väestö iän (5-v) mukaan piireittäin ja osa-alueittain 2004 alkaen. Kaupunkitutkimus ja -tilastot ja Helsingin kaupunginkanslia. Kaupunkitutkimus ja -tilastot ja Tilastokeskus.
- HRI (2019b). Yksinasuvat (=yhden hengen asutokunnat) Helsingissä sukupuolen ja iän mukaan peruspiireittäin 2004 alkaen. Kaupunkitutkimus ja -tilastot ja Helsingin kaupunginkanslia, Kaupunkitutkimus ja -tilastot ja Tilastokeskus.
- Kotilainen, A., Shemeikka, P. & Helminen, V. (2016). Hissit kartalle? Rakennustietoaineistojen kartoitus ja yhdistäminen: Ympäristöministeriön raportteja 2016:12. Ympäristöministeriö.
- Kuoppa, J. (2016). Kävelyn lupaukset kaupungissa, Kolme tapausta kävelijöiden arjesta ja kokemuksista sekä kaupunkisuunnittelusta. Väitöskirja, Acta Universitatis Tamperensis 2147, Tampere.
- Lindahl, L. (2016). Tryggt i trygghetsboenden? Exempel från Alingsås, Göteborg och Trollhättan: FoU i Väst, Göteborgsregionens kommunalförbund.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. MIT Press, Cambridge Massachusetts.
- McKee, K., Houston, D. & Barnes, S. (2002). Methods of assessing quality of life and well-being in frail older people. *Psychology and Health* 17:6, 737–751. <https://doi.org/10-1080/0887044021000054755>

- Oswald, F., & Rowles, G. (2006). Beyond the relocation trauma in old age: New trends in today's elders' residential decisions. Teoksessa H.-W. Wahl, C. Tesch-Römer, & A. Hoff (Toim.), *New Dynamics in Old Age: Environmental and Societal Perspectives* (s. 127–152). Baywood, Amityville, New York.
- Persson, H., Åhman, H., Yngling, A. A., & Gulliksen, J. (2015). Universal Design, Inclusive Design, accessible design, Design for All: different concepts–one goal? On the concept of accessibility-historical, methodological and philosophical aspects. *Universal Access in the Information Society* 14:4, 505–526. <https://doi.org/10.1007/s10209-014-0358-z>
- Pöyry Finland ja Helsingin kaupunki (2010). Vetovoimainen esikaupunkiasuminen: Helsinki City Planning Department report 2010:5. Edita Prima Oy.
- Rappe, E. (2005). The Influence of a Green Environment and Horticultural Activities on the Subjective Well-being of the Elderly Living in Long-term Care. University of Helsinki, Helsinki.
- Roosenbloom, S. (2001). Sustainability and automobility among the elderly: An international assessment. *Transportation* 28, 375–408.
- Schoenmakers, B., Buntinx, F., & Delepelier, J. (2010). Factors determining the impact of care-giving on caregivers of elderly patients with dementia. A systematic literature review. *Maturitas* 66:2, 191–200. <https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2010.02.009>
- Shwanen, T., Banister, D. ja Bowling, A. (2012). Independence and mobility in later life. *Geoforum* 43:6, 1313–1322. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2012.04.001>
- Southworth, M. (2005). Designing the Walkable City. *Journal of Urban Planning and Development* 131:4, 246–257. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)07733-9488\(2005\)131:4\(246\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)07733-9488(2005)131:4(246))
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2017). Perheet [verkkojulkaisu]. Vuosikatsaus 2017, 7. Yksinasuminen vaihtelee iän mukaan. Helsinki: Tilastokeskus. [viitattu: 30.3.2020] <http://www.stat.fi/til/perh/2017/02/perh_2017_02_2018-12-05_kat_007_fi.html>
- Szebehealy, M. & Meagher, G. (2018). Nordic eldercare – weak universalism becoming weaker? *Journal of European Social Policy* 28:3, 294–308. <https://doi.org/10.1177/0958928717735062>
- THL (2016). ASLA-projekti. Tutkimuksesta tiiviisti 13/2016. [viitattu 29.01.2020] <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130822/URN_ISBN_978-952-302-688-9.pdf?sequence=1>
- UN (2015). United Nations: World Population Ageing 2015 Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (ST/ESA/SER.A/390). [viitattu 209.01.2020] <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf>
- Valtioneuvosto (2016). Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Suomen säädöskokoelman n:o 398/2016. [viitattu 29.01.2020] <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2>
- Van den Berg, A.E., van Winsum-Westra, M., De Vries, S. & Van Dillen, S. M. (2010). Allotment gardening and health: A comparative survey among allotment gardeners and their neighbors without an allotment. *Environmental Health* 9:1, 1. <https://doi.org/10.1186/1476-069X-9-74>
- Tilastokeskus, 2019. Väestöennuste iän ja sukupuolen mukaan, koko maa. [viitattu 11.01.2020] <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaenn/statfin_vaenn_pxt_128t.px/>
- Verma, I. (toim.), Taegen, J.; Vauramo, E.; Leppänen, S. (2019). *Elinvoimainen taajama - Työpäperi / 2 - "Kaveria ei jätetä", Case Keuruu*. Aalto-yliopiston julkaisusarja TAIDE + MUOTOILU + ARKKITEHTUURI, 5/2019, Aalto-yliopisto.
- Verma, I. (2019). Housing Design for All? The challenges of ageing in urban planning and housing design – The case of Helsinki. Aalto-yliopisto.
- VN (2017). Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä. 241/2017 [viitattu 23.03.2020] <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170241?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=esteett%C3%B6myydest%C3%A4>>
- VTKL (2013). Veteraanien asuntojen korjaustöiden vaikuttavuusselvitys. Varsinais-Suomi 2013. Vanhustyön keskusliitto ry. [viitattu 20.01.2020] <<https://vtkl.fi/wp-content/uploads/2019/06/Veteraanitutkimus.pdf>>
- Wang, Z. and Lee, C. (2010). Site and neighborhood environments for walking among older adult. *Health & Place* 16, 1268–1279. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2010.08.015>

- Weenig, M. & Staats, H. (2010). The impact of a refurbishment of two communal spaces in a care home on resident's subjective well-being. *Journal of Environmental Psychology* 30, 542–552. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.04.003>
- WHO (2007). *Global Age-friendly Cities: A Guide* (pdf). WHO Library Cataloguing-in-Publication Data. [viitattu 20.01.2020] <http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf?ua=1>
- YM (1999). *Maankäyttö ja rakennuslaki*. [viitattu 23.03.2020] <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>>
- YM (2020). *Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma vuosille 2020 – 2022*. Ympäristöministeriö [viitattu 23.03.2020] <https://www.ym.fi/fi-FI/Asuminen/Ohjelmat_ja_strategiat/Ikaantyneiden_asumisen_toimenpideohjelma>